

ADANA'DA BULUNAN SAĞALTMA OCAKLARINDA TEDAVİ YÖNTEMLERİ VE BU OCAKLARDA TEDAVİ SIRASINDA KULLANILAN MALZEMELER*

THE TREATMENT METHODS AND THE MATERIALS USED FOR CURE IN THE TREATMENT SEEDBEDS IN ADANA

Fatma ATEŞ**

ÖZ: İnsanlık tarihi ne kadar eskiyse hastalıklardan korunma ve tedavi yöntemlerini arama gayreti de aynı oranda eskidir. Türk halk kültürü içinde halk hekimliğinin ve bu çevredeki uygulamaların önemli bir yeri vardır. İnsanlar yüzyıllardır hastalıklardan ve hastalığa neden olan şeylerden korunma mücadelesi verirken aynı zamanda sağlıklı bir şekilde uzun ömür yaşamının yollarını da aramışlardır. Bu arayışlarında insanların ilk başvurdukları kurum, ocak adı verilen sağaltma merkezleri olmuştur. Türkistan'dan Anadolu'ya Türkler tarafından taşınan bu şifa ocakları bu arayış ve amaç doğrultusunda ortaya çıkmış ve işlerliğini günümüze kadar getirmiştir.

Hastalık sağaltımı yapılan bu ocaklarda hastalığın tespiti ve tedavisi sırasında sergilenen birçok uygulama erken dönem Türk inanç sisteminin izlerini taşımaktadır. Bu izler kullanılan malzemeden yapılan bitki ve maden kökenli birçok eme kadar Erken dönem Türk İnanç sisteminin tezahürüdür. Zaman içerisinde yapılaş sebepleri unutulsa da birçok uygulama aslını aynen korumuştur.

Erken dönem Türk İnançlarının izlerini taşıyan sağaltma ocakları ve bunlara bağlı uygulamalar - Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi- Adana'da da yaygın olarak devam etmektedir. Sağaltma esnasında kullanılan hiçbir malzeme tesadüfi ya da alelade seçilmiş malzemeler değildir. Her birinin Erken dönem Türk İnanç sisteminin uzantıları olan kültürlerle yakından ilgisi vardır. Ateş, su, ağaç, demir, ocak, taş gibi kültürlerle iç içe olan bu ocaklar günümüzün yaygın alternatif tıp tedavisi olarak varlığını devam ettirmektedir. Çalışmamızda Adana ve çevresinde "ocak" veya "ocaklı" olarak kabul edilen kimselerin kültürel bağları olarak yaptıkları sağaltma tedavileri ve bu tedavilerin yapılaş esnasında kullanılan malzemeler ele alınacaktır. Bu malzemelerin mitolojik kökeni, büyüsel-sihirsel işlemlerle ilgisi ve Şamanistik dönemle bağlantısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adana, ocak, halk hekimliği, tedavi araçları, sağaltma.

ABSTRACT: *The struggle for abstaining from the illnesses and searching for remedies is as old as the history of the humanity. Folk medicine and the practices related to it have a crucial place in Turkish folk culture. For centuries on the one hand humanbeings have struggled for protecting themselves from illnesses and the things causing them, on the other hand they have searched for having a healthy and long life. For this searching, the first institution that people have applied is the ocak (seedbed) which is a centre of treatment. These treatment ocaks,*

* Bu çalışma, yazarın 2015 yılında tamamlamış olduğu *Adana Halk Hekimliğinde Ocak Kültü* isimli doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr. - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/Kütahya - fdgirmenci01@hotmail.com

This article was checked by Turnitin.

which were brought from Turkistan to Anatolia by Turkish people, have emerged as a result of this aim and they are still in practical use to this day.

Lots of practices which are carried out during the determining and curing in these ocaks where treatment is done carry on the traces of old Turkish belief system. These traces reflect the old Turkish belief system via the medication prepared with the roots of plants and mine. Although in the course of time it has been forgotten why these practices have been originally carried out many of them preserve their original form.

Treatment ocaks having the traces of old Turkish beliefs and the practices related to them still exist in Adana as well as many places of Anatolia. The materials which are used for treatment are not coincidental or randomly chosen. Each of these materials is related to cults that are extensions of Old Turkish belief system. The ocaks which are related to cults such as fire, water, tree, iron, ocak, stone still continue their existence as the most commonly used alternative medicine remedy. In this study, the treatments implemented by the people who are referred as "ocak" or "ocaklı" from Adana and its surroundings who use these cults and materials for these treatments will be studied. These materials' mythological source, the relation to magical applications and the connection to the shamanic period will be explained.

Keywords: Adana, ocak, folk medicine, armamentarium of treatments, remedy.

Giriş

Adana, sadece tarihi bakımdan değil kültür, inanç ve halk hekimliği uygulamalarında da gözde bir yerdir. Özellikle Türkistan'dan Anadolu'ya gelen Türklerin kültürel inanç ve pratiklerini halen korudukları şehirlerden biridir. Bu inanç ve pratiklerden bir tanesi ise sağaltma ocaklarıdır. Ocak kavramı hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan "dedelerden beri, belli bir hastalığı iyi ettiğine inanılan aile" (Duvarcı, 1990: 34) şeklindeki tanım halk hekimliğiyle ilgilidir. Tıbbın hızla gelişmesine rağmen işlerliğini el alma/verme yöntemi ile sürdüren bu yerlerin bazılarında tek bir hastalık sağaltımı yapıldığı gibi bazılarında birden fazla hastalık sağaltımı da yapılmaktadır. Türk halkının hakikî doktoru bunlardır. Her hastalığın ayrı bir ocağı vardır: sıtma ocağı, kuduz ocağı, sarılık ocağı... gibi. Ocak deyince akla, belirli bir hastalıkla uğraşan aile gelir. Bu ailenin tedavi ile uğraşan fertlerine ocaklı adı verilmektedir. Bu ocaklı, tedavi etmek kudretini ailesinden kan yoluyla alır. Bunun için bir öğrenim ve eğitim devresine ihtiyacı yoktur. Falan ocaklının sulbünden gelmek yeterlidir (Acıpayamlı, 1968: 5). "Ocak" kavramı halk hekimliği konusunda mühim bir başlık olup hastalık sağaltımında önemli bir yere sahiptir.

Bugünün ocaklı adını verdiğimiz halk hekimlerinin kökeni bilindiği gibi kamlık geleneğine dayanmaktadır. Kamlar, buldukları toplum içerisinde dinî vazifelerinin yanı sıra şairlik, büyücülük, müneccimlik ve hastalık sağaltımı gibi birçok görev üstlenmişlerdir. Ancak Köprülü'nün belirttiği üzere, medeniyetin ileri safhalarına geçilip sosyal açıdan iş bölümü gerçekleştikçe Türk kam-baksıları daha sınırlı bir sahada faaliyette bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra özellikle İslamiyet'in yerleştiği merkezlerde şairlik, musikişinaslık, bakıcılık, efsunculuk, müneccimlik,

ruhanilik ve halk hekimliği ayrı zümreler tarafından yapılmaya başlanmıştır (Köprülü, 2004: 78). Bu sebeple diyebiliriz ki şu an Anadolu'da halk hekimliği vazifesi gören ocaklar, eski Türk kam-baksılarının günümüzdeki izlerini taşıyan kimselerdir.

Kam tipi, zaman içinde ve İslâmiyet'le birlikte fonksiyon dağılımına uğramış ve yeni çevrede aslı karakterini muhafaza edememiştir. Fonksiyonların dağılımı ile onun görevlerini yüklenen yeni tipler ortaya çıkmıştır. Dinî fonksiyonunu derviş, âşık, şeyh, velî gibi İslâmî karakterli tipler temsil etmiştir. Hekimlik, doktorluk fonksiyonunu ocaklılar, emci kadınlar, kırık-çıkıkçılar almıştır. Gelecekte ve geçmişten söz etme fonksiyonunu falcılar, büyücüler ve cinci veya cinli tipler paylaşmıştır (Kalafat, 2005: 132-133).

Eski kamlık geleneğinin bakiyeleri olan ocaklılar zaman içerisinde topluma ayak uydurmak sureti ile misyonlarını benimseyip işlerini yapmayı sürdürmüşlerdir. İslamiyet'in etkisi ile İslâmî bir kimlik de yüklenen bu kişiler yaptıkları sağaltma işlemine dini terimleri de sokmuşlardır. Kamların ayinlerinde yaptıkları gibi ocaklılar da sağaltma gücünü etkilemek için okudukları dualardan surelere varana kadar tüm dini kelime ve ifadeleri kullanmışlardır. Hatta yaptıkları işin kutsiyetini artırmak amacı ile bazı efsanelerle bu süreci de desteklemişlerdir. Kendi soylarının Hz. Fatma ile Hz. Peygambere dayandığını belirtmişlerdir. Şu an Adana dâhil tüm Anadolu'da ocaklıların sağaltma işlemine başlamadan önce "benim elim değil Fatma/Fadime Anamızın eli" ifadesi bunu desteklemektedir.

"Benim elim değil Fatma Ananın eli" ifadesinin Türkistan Türkleri arasında "Benim elim değil Umay Ana'nın eli" şeklinde yaşadığı da bilinmektedir" (Beydili, 2004: 584-585; Tanyu, 1982: 147-156; Üçer, 1976: 147-156; Üçer, 1981: 113-120; Ersoy, 2007: 69). Fatma Ana elinin zaman içerisine Umay Ana'nın eline dönüşmesi Umay Ana'nın anne ve bebekleri koruyucu vasfı ile ortaya çıkmıştır. Çünkü "Bebeğin yeryüzüne inişinde ona eşlik eden ve anne rahminde onu kötü ruhlara karşı koruyan Umay'dır" (Potapov, 2012: 54-64; Koç, 2016: 176). Bu vasıf Türk halkı arasında güncellenerek Umay Ana bir şifacı olarak yâd edilir hale gelmiştir. Bu şekilde ocaklılar tarafından sağaltma işlemi öncesinde isimleri Fatma/Fadime Ana'nın eli yerine Umay Ana'nın eli denilerek şifa vesilesi yapılmıştır.

Kökleri Türkistan'a uzanan ocaklar ve bu ocaklarda uygulanan tedavi ve pratikler Anadolu'nun birçok şehrinde uygulandığı gibi Adana'da da işlevini devam ettirmektedir. Anket, gözlem ve görüşme metodlarıyla yapılan bu çalışmada Adana'nın merkezi ve ilçeleri baz alınmıştır.

1. Ocaklı Olma

Hem kadın hem de erkekler tarafından yürütülen bu ocaklarda genellikle kadın hastaya kadın ocaklı; erkek hastaya ise erkek ocaklı bakmaktadır. Bu şekilde el alma/yöntemi de annenin kızına babanın ise oğluna el vermesi şeklinde devredilmektedir. El alma /verme yöntemi ocağın tedavi etme yetisinin devam etmesinde önemli bir merasimdir. Adana ve çevresinde el alma/verme yönteminde çok farklı uygulamalar mevcuttur (Acıpayamlı, 1989: 2-8; Artun, 2008: 204-206). Adana'da Tespit edilen bu uygulamalar altı farklı şekilde gerçekleşmektedir:

1.1. Ocak Soyundan Gelme: Bu uygulamalardan ilki aynı soydan gelme durumudur. Bu şekilde olan ocaklarda hastalık sağaltabilmek için "el alma/el verme" gibi bir işlem yer almaz. Gelen hastaları tedavi etmek için bu soyun üyesi olmak yeterlidir. Aynı soy ve ocağı devam ettiren bu kimselerin herhangi bir öğrenim görmesine de gerek yoktur (Kumartaşlıoğlu, 2012: 215).

1.2. İzin Verilerek Ocaklı Olma: İzinli kimseler, aynı soydan gelmeyip ocaklı kişideki yeteneği ocaklıdan el alma merasimi ile alan kişidir. El verme uygulamasına katılmayan kişi asla ocaklı olamaz. Ocaklıdan el alan kişi artık "izinli" adı ile bilinir ve bu süreçten sonra hasta bakabilir.

1.3. Rüya Yolu İle Ocaklı Olma: Bu kişiler belirli kıstasların olduğu el alma/el verme merasimlerinden farklı olarak rüya yoluyla ocaklı olmaktadır. Bu rüyada genel olarak Hz. Peygamber, Hz. Fatma olabileceği gibi veli şahsiyetler, kutsal şahsiyetler de olabilmektedir. Rüyada görülen, bazen bir kişiden ziyade belli belirsiz bir karartı ya da bir ses dahi olabilmektedir.

1.4. Yetenek Sebebi ile Ocaklı Olma: Bu ocaklarda kişi ne kan bağı ile ne de izinli yöntemi ile ocaklı olmaktadır. Bu kişiler bu uygulamaların hiçbirine gerek duymadan kişinin kendisinde var olan olağanüstü el becerileri sayesinde belirli hastalıkları tedavi edebilmektedirler. Hayatlarının belli dönemlerinde uzman bir kişi ya da halk hekimliği yapan belli bir eğitim düzeyi olmayan kişilerden aldıkları eğitim neticesinde ocaklı olmuşlardır.

Bu konuda toplumda en yaygın görülen ocaklar kırık-çıkık ocağı, göbek düşüğü ocağı, kısırlık ocağı, inme-felç ocağı gibi ocaklardır.

1.5. Bir Hayvanı Öldürerek Ocaklı Olma: Bu yöntem, Adana'da halk arasında köstü olarak bilinen köstebeğin öldürülmesi suretiyle ocaklı olma şeklidir. Yakalanması ve elde tutması zor olan köstebeği yakalayıp boğazından sıkmak suretiyle ocaklı olma bir ocaklı sülalesinden olmadan ya da herhangi bir ocaklıdan el almadan ocaklı olmaya güzel bir örnektir. Bu ocakta, ocaklı kişi hastanın boğaz bölgesinde beliren köstebek yuvasına benzer iltihaplı bir şişliğe bakarak hastayı tedavi eder. Bu ocağa bakan kişiler, köstebeği yakaladıktan sonra parmaklarıyla boğazladıkları hayvanı

öldürme esnasında dişlerini de görmek zorundadırlar. İşlem bittiğinde bu kişiler bu ocağın sahibi olurlar.

1.6. Vücutta Aykırı Çıkan Kemik ile Ocaklı Olma: Bu yönteme örnek “yılancık ocağı” olarak bilinen ocaktır. Bu ocakta genel olarak diğer ocaklarda rastladığımız el alma/el verme geleneğinden çok farklı bir uygulama vardır. Bu kişiler hayatlarının belirli bir döneminde Allah tarafından özel olarak seçilen karakterler olduklarını ve bu sebeple ocaklı olduklarını düşünürler. Yılancık hastalığında ocaklı olan kişinin ocak olması için tek bir kıstas vardır, o kıstas da ocaklının vücudunun herhangi bir yerinde aykırı olarak çıkan kemiktir. Bu kemiği ameliyatla aldırın kişi artık ocaklıdır.

2. Adana’da Halk Hekimliğinde Kullanılan Malzemeler ve Bu Malzemelerin Kullanımlarına Örnekler

Ocaklı kişilerin gelen hastaları iyileştirmek için uyguladıkları tedavilerden maddi bir beklentileri yoktur. İyileştirme esnasında her ocaklı farklı teknikler kullanmaktadır. Bu teknikler el alma yoluyla ocaklı olan kişilerin el aldıkları kişi veya ustadan öğrendiklerini aynen uygulama şeklinde devam etmiştir. Bu uygulamalar bazı ocaklar tarafından aynen korunurken bazıları ise zamanın şartlarına uygun olarak zenginleştirilmiştir. Birçok ocaklının uyguladığı teknik ve uygulamaların herhangi bir bilimsel açıklaması bulunmazken ocaklıların bazıları sihrî, bir kısmı dinî bir kısmı da tıbbî uygulamaları kullanmaktadır.

Türkiye’de halk hekimliği uygulamalarında sağaltma işlemi parpılama, ırvasa, dinsel yollarla, bitki kökenli emlerle, hayvan kökenli emlerle, maden kökenli emlerle olmak üzere altı farklı yolla yapılmaktadır. (Acıpayamlı, 189: 1-5; Kumartaşlıoğlu, 2012: 29; Baysan, 2014: 79) Adana’da ise tespit ettiğimiz altı farklı sağaltma işlemi daha bulunmaktadır. Bu ilave yöntemler, ateş yakarak, tütsü ile, tuz yakarak, kül kullanarak, büyüsel/sihirsel uygulamalarla, göçürme işlemi ile yapılan sağaltmalardan oluşmaktadır. Bu sağaltma işlemlerinde kullanılan malzemeler tedavinin yöntemini belirlemede etkili olmaktadır. Su, kül, ateş, bıçak, iğne, soğan, ekmeke, tuz ocaklarda en yaygın kullanılan malzemelerin başında gelmektedir. Kullanılan bu nesnelere ocağın yüzyıllardır silsileler halinde aktarımında önemli bir rol oynamıştır. Yapılan bu çalışmada ocakların tedavi şekilleri ve bu tedavi esnasında kullandıkları nesne ve unsurlar örneklerle birlikte ele alınacaktır. İlk olarak ocaklarda büyük bir önem arz eden temizleyicilik ve arınma sembolü ile karşımıza çıkan ateş ele alınacaktır.

2.1. Ateşin Kullanımı

Yüzyıllardır insanların beslenme, ısınma gibi birçok ihtiyacını karşılayan ateş, insanlar tarafından saygı duyulan unsurlardan biridir. Erken dönem Türk İnanç sistemi içerisinde kutsal bir varlık olarak görülen

ateş, kült olarak kabul edilmiştir. İnsanların hem ihtiyaç duydukları hem de çekindikleri bu unsur, tarihin birçok döneminde canlı bir varlık olarak düşünülmüştür. Ateşin bir ruhunun olduğuna inanılmaktadır ve bu inanç neticesinde bu ruha “iye” adı verilmiştir. Ateşin bulunuşu ve oluşumuna dair birçok efsane ve mitik hikâyede ateş gökten gelen bir varlık olarak düşünülmüştür. Ateşin kozmogonik anlamda yaratılışına dair Altay Türklerine göre şöyle bir inanış yer almaktadır: Bu görüşe göre ateş, “60 türlü ırmakların aktığı, mübarek kayın ağacının kök saldığı, 9 sıra dağın oluştuğu zamanda yaratılmıştır” (Ögel, 1995: 499). Ateş, yapısı ve yaratılışı itibariyle hem yok edici olması hem de temizleyici vasfı ile halk hekimliği uygulamalarında kötü ruhları uzaklaştırma amacıyla sıkça kullanılmaktadır. Aile ocağında kutsal olarak kabul edilen ateş, kişiyi kötülüklerden ve hastalıklardan koruması ile de sağaltma ocaklarının temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda sağaltma ocaklarında ateş, kül, kömür gibi unsurların kullanılması bu kutsiyeti tedaviye yansıtmıştır. Türklerde yer alan aile ocağı kutsiyeti ateşin temizleyicilik vasfı ile birleşince sağaltma ocaklarının kökenini de açıklamış olmaktadır. Daha çok kurşun dökme, tütsü, kabakulak ve çıban gibi rahatsızlıkları tedavi eden ocaklarda ateş sağaltma unsuru olarak kullanılmaktadır. Tütsü ocağında ateşin dumanından faydalanılırken kabakulak ve çıban ocaklarında ateşte kızdırılan tahta kaşık hastalıklı kısma dokundurularak rahatsızlığın sembolik olarak korkutulması amaçlanmaktadır. Kurşun dökme ocağında ise kurşunu eriten temel unsur olarak karşımıza ateş çıkmaktadır.

2.1.1. Ateşi Kullanan Ocaklara Örnekler

Kurşun dökme ocağında ocaklı hastayı evin ortaya yerine oturtur. Ocakta bir tava içerisinde kurşunu eritirken diğer bir tepsi içerisinde su, iğne, ekme bulunan bir kap hazırlar. Kurşun eridikten sonra dökme esnasında bildiği sureleri okuyup “hezene mezene söyleyenlerin başı gitsin mezara” cümlesini söyledikten sonra kurşunu hastanın başı üzerinde beklettiği içerisinde su, ekme ve iğne bulunan kabın içerisine döker. Eğer bu esnada hasta olan kişi çokça esnemişe nazarı değdiren kişi, kadın; ocaklı çokça esnemişe nazarı değdiren kişi, erkektir (KK-4).

Nazar değdiğine inanılan kişilerin gittiği ocak olan tütsü ocağında ateş arındırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tütsü ocağında köz olarak yanan ateşin üzerinde üzerlik otu, çörekotu, soğan ve sarımsak kabuğu, tuz, dört yol ağzından alınan çerçöp yakılarak hasta olan kişinin bu dumanla tütsülenmesi sağlanır. İnanca göre bu dumanı koklayan hasta nazardan kurtulacaktır (KK-17, KK-23).

Boğaz ağrısı çekenlerin gittiği bir diğer ocak olan kabakulak ocağında -özellikle çocuklarda- ocaklı tarafından ateşte ısıtılan tahta kaşık hastalıklı kısma dokundurularak çekilir. Bu işlem beş dakika kadar devam eder. Burada şiş olan kısmın korkutulması indirilmesi amaçlanmaktadır (KK-2).

Ateşle tedavi edilen bir diğer hastalık çıbandır. Ocaklı tarafından ateşte kızdırılan bir demir, çıbanın çıktığı kısma değdirilir. Kabakulakta olduğu gibi çıban ocağında da korkutma işlemi bu şekilde yapılmaktadır (KK-17).

2.2. Külün Kullanımı

Yakıcılık ve temizleyicilikte önemli bir yeri olan ateşin bakiyesi olan külün halk hekimliği uygulamalarında önemli bir yeri vardır. Ateşi kült olarak kabul eden insanlar küle de aynı saygınlığı atfetmişlerdir. Üzerine basılmayan, ulu orta yerlere atılmayan ve üzerine su dökülmeyen kül, sağaltma ocaklarında asıl tedavi unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Ocak geleneğinde ocakların en çok kullandığı emlerin başında kül gelmektedir. Ocaktan alınan kül bazı nesnelere yakılması ile oluşturulduktan sonra hastanın hastalık durumuna göre tatbik edilir. Gelen hasta cilt hastalıkları için gelmişse kül suda bekletildikten sonra cilde pamukla sürülür. Hasta iç hastalıkları için gelmişse kül suda bekletilir; süzöldükten sonra suyu içilir. Hasta korku için gelmişse kül bir kova su içerisine konularak bu suyla duş alınır. Her ne şekilde kullanılırsa kullanılsın külün ateş kültü ile bağlantısından yararlanıldığı oldukça aşikârdır.

Külün em olarak kullanılmasında tecrübî bilgi önemli olmakla birlikte külün ateşin bir parçası olması nedeniyle insan zihninde ateşin temizleyici ve yok edici özelliğinin küle yüklenmesi de önemli rol oynamaktadır. Ocaklı ailelerin ocağından elde edilen külün em olarak kullanılması, bu ocağın kutsiyetinden kaynaklanmaktadır.

2.2.1. Külü Kullanan Ocaklara Örnekler

Adana'nın en büyük ocaklarından biri kabul edilen "Tılan" isimli yerdeki ocak birçok hastalık için sağaltma merkezidir. Gelen kişinin hastalığına göre tedavi belirleyen ocaklı, külü farklı şekillerde vermektedir. Eğer gelen hasta korku için gelmişse kül, banyo suyuna konulup yıkanıldıktan sonra aynı su kimsenin ayak basmayacağı bir yere dökülmelidir. Eğer gelen kişi sürekli düşük yapıyorsa (tıbika) ocaklı tarafından verilen kül bir bardak su içerisine konulup dinlendirildikten sonra içilmelidir.

Yörede dalak şişmesi rahatsızlığı olan hastaların gittiği ocak, dalak kesme ocağıdır.

"Bu ocakta uygulanan tedavinin uygulama kısmında yapılan hareketlerde bir taklit olayı canlandırılmak istenmektedir. Peki, neden dalak hastalığının tedavisi amacıyla hastanın dalağını kesme taklidi yapılmaktadır? Etnolojide bir olayı arzuya göre tekrar meydana getirmek üzere onun kabataslak bir benzerini, daha doğru bir tabirle taklidini yapma işlemlerine bir isim bulunmuş ve buna "maji" denmiştir. Türkçede majinin karşılığı olarak "sihir" kelimesi kullanılmaktadır. Yalnız üzerinde durulan olay (dalak kesme) taklide dayandığı için buradaki sihire "taklitsel maji"

denmektedir” (Acıpayamlı, 1963: 10). Tedavi sonrası ocaklının sobasında yaktığı bir miktar kül, içmesi için hastaya verilir (KK-11, KK-8).

Külü kullanan bir diğer ocak ay tutulması ocağıdır. On yaşına kadar olan tüm çocuklara bakan ocaklının tedavi sırasında abdestli olması gerekmektedir. Tedavi esnasında Yasin suresini, Amene’r-rasulü ve Ayete’l-Kursi ayetlerini okuyan ocaklı bu işlemi ardı ardına iki kez yapmaktadır. Ocaklı, evinde bulundurduğu külü okuduğu bu sureler eşliğinde parmağıyla hasta olan çocuğun sağ elinin, sol ayağının ve karın bölgesinin üzerine hilal şeklinde (fakat hilal aşağıya bakacak şekilde) çizerek tedaviyi sonlandırır (KK-14).

2.3. Suyun Kullanımı

Anâsır-ı erbadan biri kabul edilen su, Türkler için kült kabul edilen unsurlardan bir tanesidir. Mitolojide yaratılış ile ilgili efsanelerde kozmosun su ile başlaması suya verilen değeri artırmıştır. Nitekim Altay Türklerinin efsanelerinde evrenin yaratılışıyla ilgili olarak "evvelce ancak su vardı; yer, gök, ay ve güneş yoktu" (İnan, 2006: 14) ifadesi bu önemi anlatması bakımından önemlidir. Suya Erken dönem Türk inanç sisteminde yüklenen anlam, İslamiyet’in kabulünden sonra dini bir kimliğe bürünmüştür. Halk hekimliğine bağlı ocak kültüründe sıkça ziyaret edilen su kaynakları belli hastalıkları sağaltıcı bir unsur haline gelmiştir. Bu sular genellikle bir türbe-yatır ziyareti yanında olabildiği bağımsız olarak da aynı işlevi sağlamaktadır. Halk inanmalarında kirlerden arınma, temizlenme ve hayat kaynağı olması gibi anlamlar yüklenen su, halk hekimliği uygulamalarında ve ocaklarda birçok hastalığı tedavi eden sağaltma unsurudur.

2.3.1. Suyu kullanan Ocaklara Örnekler

Boyun ve çene altında köstebek şeklini andıran ağrılı şişlikler için gidilen köstü ocağında, ocaklı gelen hastayı şu şekilde tedavi etmektedir: Boğazdaki bu şişlik için hasta yedi farklı bölgeden yedi farklı köstebek yuvasından aldığı toprağı ocaklı kişiye getirir. Ocaklı bu toprakları nisan ayında yağın yağmur ile karıştırdıktan sonra boğaz üzerindeki ağrılı ve şiş kısma sürer. Nisan ayında yağın yağmur suyunun özellikle tercih edilmesinde halk arasındaki "nisan yağmurunun yılanın ağzına düşerse zehir, midyenin içine düşerse inci olur" inancı erkildir. Şifa olarak düşünülen bu su, hastalığın tedavisinde de çok etkili bir sağaltım unsurudur (KK-5).

Suyun kullanıldığı bir diğer ocak ay tutulması ocağıdır. Genellikle küçük çocukların getirildiği bu ocakta ocaklı, evinde bulunan kül ve suyu karıştırır. Sonra hasta olan kişiyi bu karışım yardımıyla tedavi eder.¹

¹ Bu tedavinin yapılışına dair bilgi "Külün Kullanımı" başlığı altında verilmiştir.

Suyu kullanan bir diğerk ocak, sarılık ocağıdır. Ocaklı sarılık olmuş hastanın belli bölgelerini (alın bölgesi) jiletle çizerek pis kanı akıtır. Sonra hasta, ocaklının aynı hafta içerisinde vermiş olduğu suyun içerisine yine ocaklı tarafından verilen külü koyarak bu karışımı üç gün pencere önünde bekletir ve bu suyu banyo yapacağı kap içerisine karıştırarak bu suyla banyo yapar (KK-9).

2.4. Demirin Kullanımı

Demir, halk hekimliği uygulamalarında özellikle ocaklılar tarafından sıkça tercih edilen önemli bir madendir. Gerek temas yöntemi ile gerekse psikik nitelikte olsun her türlü haliyle birçok ocaklı tarafından tercih edilmiştir. Kam/şaman olarak nitelendirdiğimiz kişilerin devamı niteliğinde olan ocaklılar içinde demir, kutsiyetini korumuş, sağaltma ve pratiklerin olmazsa olmazı haline gelmiştir. Demirin özellikle tercih edilen bir metal olması, Türkler için kutsal olması ve toplumda kült olarak yer bulmasındandır. Zamanla toplumdaki bilinçli ya da bilinçsiz olarak aktarılan bu bilgi bugün de ocaklılar tarafından devam ettirilmektedir. (Ateş, 2015: 79)

Oluşumunda göksel bir etkinin var olduğu savunulan demirin hem Kur'an-ı Kerim'de hem de arkeolojik kazılarda gökten indirildiğine dair ifadeler bulunmaktadır. Demir, olağanüstü bu yapısı ile toplumda saygı duyulan ve kutsallık atfedilen bir unsur haline gelmiştir. Bu kutsallık halk hekimliği uygulamalarında kötü ruhları kovması, hastalık ve ölümden, büyü ve negatif enerjiden koruması ile sıkça kullanılmıştır. Demir, yapımı esnasında ateşin kullanılması yönüyle ateş kültürüyle de yakından ilgilidir. Dolayısıyla ateşin kutsiyeti neyse, demirin de kutsiyeti odur, demek yanlış olmayacaktır.

2.4.1. Demiri Kullanan Ocaklara Örnekler

Adana'da tedavi esnasında demir ve demirden yapılan birçok unsuru kullanan ocak bulunmaktadır. Bu ocakların başında yılancık ocağı gelmektedir. Ocaklı, gelen hastayı ağzı aşağı gelecek şekilde yatırdıktan sonra kendisine ait seccadeyi hastanın üzerine serer. Üç defa İhlas, bir defa Fatıha ve bir defa da İnşirah surelerini okuyarak bıçak ya da makasla hastanın başından ayaklarına doğru üç defa parpılama yapar. Bu şekilde yılancık hastalığına yakalanan hastanın vücuduna giren kötü ruhlar kutsal olan demir unsuru ile vücuttan uzaklaştırılmaktadır.

Ocaklılar; balta bıçak, bozuk para, iğne, çivi gibi demirden yapılan nesnelere kullandıkları gibi doğrudan bir demir parçası ile de tedaviyi yapabilmektedirler. Dalak kesme ocağında hasta, balta ile korkutulurken kurşun dökme ve sarılık ocaklarında bir kap içerisindeki suya iğne ve para atma ritüeli uygulanmaktadır. "Bütün bu uygulamaların sonunda hasta, ocaklıya arılık olarak da nitelendirilen bir miktar demir para vermektedir" (Baysan, 2014: 78). Hastalığın ocaklıya geçmesini engelleyen bu

uygulamada kötü ruhların demir madeni ile uzaklaştırılma amacı vardır (KK- 12, KK-15, KK-22).

2.5. Taşın Kullanımı

Taş ve kaya kültü mitolojide genişçe yer bulan yer-su kültleri içerisinde değerlendirilir. Doğada bulunan birçok unsur Türkler tarafından kutsanmış ve bir ruhu olduğuna inanılmıştır. Ancak bu kutsama bir tapınma değildir. Taş kültü ile ilgili ilk bilgi dünyanın yaratılışı efsanesinde yer almaktadır. Radloff tarafından derlenmiş Altay Yaratılış Efsanesinde taş, Tanrı Kuday tarafından yaratılmıştır. Efsaneye göre bu yaratılış şu şekildedir:

Tanrı Kuday ile Kişi beraberce su üstünde uçarken, Kişi, rüzgâr çıkartıp suyu dalgalandırdı ve Tanrı'nın yüzüne su serpti. Bu kişi kendisinin Tanrı'dan büyük olduğunu sandı suyun içine dalıverdi. Su içinde boğulacak oldu; "Tanrı, bana yardım et!" diye bağırmaya başladı. Tanrı "yukarı çık!" dedi, o da sudan çıkıverdi. Tanrı şöyle buyurdu: "sağlam bir taş olsun!" suyun dibinden bir taş çıktı. Tanrı ile Kişi bu taşın üzerine oturdular (İnan, 2006: 14).

Taş ve kayalarla ilgili eski Türk dininde yer alan başka bir inanç da yada taşı ile ilgilidir. Türklerde tabiat olaylarını değiştiren yada taşları şaman, kam gibi sihri ve büyüsel güçleri olduğuna inanılan kişiler tarafından kullanılmıştır. Güneşin olduğu bir zamanda yağmur ya da kar yağdıran bu taşlar mevsimsel gidişatı temelinden sarsabilen sihirli taşlardır.

"Tedavide kullanılan taşlar, İslamiyet öncesi benimsenmiş taş ile ilgili inançlar sistemine ait olan taş kültürünün, İslami unsurlar ile zenginleştirilerek günümüzde var olan uzantılarıdır." (Tanyu, 1968: 34).

Özellikle sarılık ocağında, sarılık hastalığının tedavisinde kullanılan taşın rengi de sarıdır. Taşın renginin sarı olması, tesadüf değildir. Bu ise taş ile tedavinin yanı sıra renklerle tedavi kapsamına da girmektedir. "Bazı hastalıkların fiziki görünümüleriyle benzer özellikler taşıyan maddeler arasında sempatik bir bağ kurulmaktadır" (Santur, 2016: 241). Sarılık hastalığının tedavisinde de sarı renkli nesnelere kullanılması yapılan işlemlerle sempatik büyümenin taklit ve temas ilişkileri işletilmeye çalışılmaktadır.

2.5.1. Taşı Kullanan Ocaklara Örnekler

Taş ile tedavi uygulaması Adana'da sarılık ve yılanlık ocaklarında görülmektedir.

Sarılık ocağında ocaklı tarafından tedaviye başlamadan önce sarı bir taş ve iki adet yorgan iğnesi temin edilir. Malzemelerin hepsi temin edilince bakır tas içerisine iğneler ve taşlar bırakılır. Bu taşın yarısını dolduracak kadar temiz su koyulur. Bu esnada ocaklı tarafından bir dua okunur. Daha

sonra tas içerisindeki iğneler delikli kısmından tutulur ve çıkarılır. Sarılık duası okunur. Ocaklı, elindeki iğneler ile hastanın burun hizasından başlayarak alınına ve başına parpılama yoluyla dokunur. Bu işlem bittikten sonra ocaklı, tekrar dua ile hastanın yüzüne ve suya bir kere okuyup üfler. Ocaklı, iğneleri, tekrar suyun içine bırakır. Su içerisinde bırakılan iğneler üç gün süre ile bekletilir. Bu üç gün boyunca hasta bu tas içerisindeki iğnelere beş dakika bakar. Üç günün sonunda ise su hastalığın şiddetine göre sapsarı olur (KK- 9).

Yılanların ortaya çıktığı zaman diliminde şiddetlenen romatizmal ağrıların olduğu yılanlık hastalığı yılanlık ocağında tedavi edilir. Mekke'den getirilen ve canlı olduğuna inanılan bu taşlar, ocaklı tarafından hastanın ağırlı kısmına dua ile yapıştırılır. Belli bir süre sonra kendiliğinden düşen bu taşlarla beraber ağrılar da yok olmaktadır (KK-22).

2.6. Tuzun Kullanımı

Tuz, gerek deyimlerimizde ve atasözlerimizde gerekse kültürel hayatımızda önemli bir yere sahiptir. Halk hekimliği uygulamalarında sıkça kullanılan bu unsur, sağaltım esnasında iyi bir şifa aracı olarak görülmektedir. Tuz, temre, nazar, tavukgötü, dalak kesme gibi birçok ocakta kullanılmaktadır. Genelde nazar tedavisinde kullanılan tuzun patlatılması esası vardır. Kızgın bir tava içerisinde yakılarak patlaması sağlanan tuzlar nazar eden kişinin gözleri olarak düşünülür. Halk arasında patlayan her bir tuz tanesi ile nazar eden kişilerin de gözlerinin patlayacağı inancı mevcuttur. Bu pratiklerde önem ve özellik arz eden iki husus vardır. Bunlardan birisi "tuz", diğeri ise "ateş"tir. Tuz burada nazarın tedavisinde ateş unsuruyla birleşip "kurtarıcılık" fonksiyonunun yanında "temizleyicilik" fonksiyonunu da icra etmektedir.

2.6.1. Tuzu Kullanan Ocaklara Örnekler

Tuzu kullanan ocakların başında nazarla ilgili olan ocaklar gelmektedir. Bu ocaklardan bir tanesi olan tuz patlatma ocağında tedavi şu şekilde yapılmaktadır: Ocaklı, yedi topak/parça kaya tuzunu bir tava içine koyarak ateş üzerine tutar ve tuzlar tava içinde iyice kızdırılır. Hasta kişi, yüksekçe bir yere oturtularak üstüne beyaz bir örtü örtülür. Başının üstünde bir kalbur veya elek içine bir tas su koyulur. Ocaklı, ocakta iyice ısıttığı tuzu, hastanın başı üzerinde üç kere çevirdikten sonra bu suyun içine boşaltır. "Benim elim değil, Fatma anamızın eli, sözleriyle ve besmele çekilerek tava içinde su bulunan tase dökülür. Bu işlem üç defa tekrarlanır." (Acıpayamlı, 1962: 6) Isıtılmış tuzlar, suya dökülünce patlar. Orada bulunanlardan biri, ocaklıya, "Ne ediyorsun, ne yapıyorsun?" der. O da hastayı işaret ederek "Göz edenlerin gözlerini patlatıyorum" der. Oradakiler "Patlasın inşallah" diyerek işleme katılırlar. Bu işlem üç kere tekrar edilir. Tuzların patlamasının şiddetine göre hastaya o kadar nazar değdiğine inanılır. Bu uygulama esnasında yapılan taklit, nazarı değen

kişinin gözünde meydana gelmesi arzu edilen patlamanın taklididir. Böylelikle bu taklidin yerine getirilmesiyle nazarı değen kişinin nazarının yok olacağına inanılmaktadır (KK- 9).

Tuzu kullanan bir diğer ocak da tavukgötü ocağı olarak da bilinen siğile benzer hastalıkları tedavi eden ocaktır. Ocaklı, evinde bulunan bir miktar tuzu peçete içerisine alarak bildiği sureleri okumaya başlar. Okuma esnasında ara ara elindeki tuzu hastanın problemli kısmına sürer. Okuma işi bittikten sonra ocaklı, peçete içerisindeki tuzu hastaya verir. Ocaklı, hastaya tuzu kendisine en yakın bir akarsuya atarak ardına bakmadan geri dönmelerini söyler. Ortalama 1-2 ay içerisinde geçen hastalığın tedavisi bu şekilde tamamlanır (KK- 21).

2.7. Toprağın Kullanımı

Ocaklı kişinin elinde em olarak kullandığı birçok unsur bulunmaktadır. Bunlar kül, tuz, su bazen de toprak olabilmektedir. Toprak, içerisinde bulunan birçok mineral sayesinde halk hekimliği uygulamalarında kullanılan önemli sağaltım araçlarından biridir.

2.7.1. Toprağı Kullanan Ocaklara Örnekler

Tespit ettiğimiz ocaklar içerisinde toprak unsurunu kullanan ocak, köstebek ocağı olarak da bilinen ocaktır. Ocaklı, köstü olmuş yani boğaz ve çene altında beliren yumruyu tedavi etmek için öncelikle yedi köstebek yuvasından toprak alır. Bu ocakta kullanılan toprak herhangi bir yeden alınan toprak değil, yedi farklı yerde köstebeğin çıkarmış olduğu toprağın alınmış olmasıdır. Kanaatimizce buradaki toprak, köstebeğin toprağa temas etmesinden dolayı özel bir toprak haline geldiği için diğer yerlerdeki topraklardan farklılık gösterecek ve tedavide kullanılabilir olacaktır. Bu toprak, nisan ayında yağın yağmur ile karıştırılır ve boğaz kısmında oluşan şişliğin üzerine sürülür. Erkek incir ağacının dalı kesilip küçük parçalar halinde tespil yapılarak hastanın boynuna asılır. Bu şekilde tedavi tamamlanır (KK-5). Bu ocakta kullanılan incir dalı herhangi bir incir dalı değildir. Buradaki dal, meyve vermeyen sadece yapraklı olan “erkek incir ağacının dalı”dır. Erkek incir ağacının kullanılmasındaki amaç, meyve vermeyen ağacın dalını kullanarak hastalığın üremesinin ve tekrar rahatsızlık vermesinin önüne geçmesi arzusudur. Zira dişi olan ağaç üremeyi temsil edeceğinden hastalığın tekrar nüksetmesi bölgedeki inanışa göre kaçınılmaz olacaktır.

2.8. Kemiğin Kullanımı

Kemik uzun yıllardır gerek şamanların gerek halk hekimlerinin kullandıkları bir malzemedir. Tarihi kayıtlarda şamanların gelecekte haber vermek için kemik yardımıyla fal baktıklarına dair bilgiler yer almaktadır. Kemiğin halk hekimliğinde kullanılması çeşitli değişikliklere uğrayarak günümüzde de devam eden bir uygulamadır.

Ocaklının vücudunun herhangi bir bölgesinden çıkan aykırı kemik o kişiyi ocaklı yapması bakımından önem arz etmektedir. Aykırı çıkan bu kemik ilerleyen süreçte ocaklının tedavi esnasında kullanacağı tedavi aracı olacaktır. Bu kişiler hayatlarının belirli bir döneminde Allah tarafından özel olarak seçilen karakterler olduklarını ve bu sebeple el aldıklarını düşünürler. Yılcık hastalığında ocaklı olan kişinin ocak olması için tek bir kıstas vardır, o kıstas da ocaklının vücudunda aykırı olarak çıkan kemiktir. Bu kemiği ameliyat sonrası aldırılan kişi artık ocaklıdır. Bu ocak ve ocaklı tipine en büyük örnek yılcık ocağıdır.

2.8.1. Kemiği Kullanan Ocaklara Örnekler

Yılcık ocağı olan kişiler genel olarak makas, bıçak gibi metal unsurlarla parpılama yaparak bu hastalığı tedavi ederler. Farklı olarak Kezban Cerit adlı kadının elinde sonradan belirginleşen kemiği aldırdıktan sonra yılcık ocağı olduğu tespit edilmiştir. Cerit, ameliyatla aldırdığı bu kemiği çok dikkatli bir şekilde sakladığını, kaybetmemeye özen gösterdiğini söylemektedir. Çünkü bu ocağı devam ettirebilmesi için bu kemiği tedavi esnasında kullanmak mecburiyetindedir. Gelen hastayı ağıza aşağı gelecek şekilde yatıran ocaklı, elindeki kemiği ayaktan başa doğru hastanın vücuduna temas ettirmek suretiyle hastayı tedavi etmektedir (KK-18).

2.9. Bezin Kullanımı

Halk hekimliği uygulamalarında kült olarak değerlendirdiğimiz, demir, ateş, su gibi unsurların yanında bitkisel, hayvansal ve madensel emlere varan geniş yelpazede birçok unsur kullanılmaktadır. Bunlardan biri de bazen bir seccade bazen de bir yazma olarak karşımıza çıkan bez parçalarıdır. Bazı ocaklılar bu bez parçalarını tedavi esnasında kullanmak suretiyle sağaltım işlemini gerçekleştirmektedirler.

2.9.1. Bezi Kullanan Ocaklara Örnekler

Yazmasını tedavide sağaltma unsuru olarak kullanan ocak, köstebek ocağıdır. Ocaklı tedavi için gelen kişileri yazması ile tedavi etmektedir. Şiş olan bölgeye zeytinyağı sürdükten sonra bir kez yazması ile yukarı doğru çekip bir kez de yazma ile başa dokunmaktadır. Bu işlemi üç defa tekrarladıktan sonra tedavi sona ermektedir. Burada dikkati çeken şey, parça-bütün ilişkisinden yola çıkarak yazmanın ocaklıyı temsil etmesidir. Hastanın vücuduna değen şey ocaklıya ait bir yazma olup bu yazma ocaklıyı temsilen hasta kişinin vücudunda ocaklının şifa tesirini göstermektedir (KK- 13, KK- 20).

Tedavi esnasında bez ya da benzer bir unsur kullanan bir diğer ocak yılcık ocağıdır. Bu ocakta ocaklı gelen hastayı ağıza aşağı gelecek şekilde yatırdıktan sonra ocaklının dedesinden kalan seccadeyi hastanın üzerine serer. Ocaklı, üç defa İhlas, bir defa Fatiha ve bir defa da İnşirah surelerini

okuyarak bıçak ya da makasla hastanın başından ayaklarına doğru üç defa parpılama yapmaktadır. Bu parpılamadan sonra gelen hastaya evinin tuzundan ya da külünden vermektedir (KK- 12, KK- 15). Dikkat edildiği üzere mutlaka bez gibi bir unsur tedaviyi desteklemektedir.

Yukarıda bahsedilen ocaklardan birinde ocaklının kendisine ait bir yazma yardımıyla sağaltım yapması durumu söz konusuysen diğer ocakta ocaklının kendisinden önce ocaklı olan dedesine ait bir seccadeyi kullanarak sağaltım yapması dikkat çekmektedir. Birinci ocakta parça bütün ilişkisi içerisinde ocaklının kendisine ait olan bir nesne ile tedavi etmesi söz konusudur. Ancak ikinci ocakta ocaklının kendisine ait bir nesne ile tedavisi söz konusu değildir. Bu durumda ikinci ocaklı ancak dedesinin bir eşyası ile tedavi yapabilmektedir, yani asıl ocaklı tedaviyi yapan değil, dedesidir. Kullanılan seccade ise sahibinin, yani ocaklının dedesinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Burada şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Ocaklı ölmüş bile olsa, ona ait bir nesne ile iyileştirme gücü hâlâ devam edebilmektedir.

Ocaklıların kendilerine ait nesnelere kullanarak hastalıkları tedavi etmeleri, temas büyüüne işaret etmektedir. Sempatik büyüünün ikinci kolu, temas esasına dayanan, temas büyüüdür. Frazer, bu büyüünün çıkış noktası olan düşünceyi şöyle açıklamaktadır: Bir vakitler birbirlerine bağlı olan şeylerin, hatta sonradan birbirlerinden tamamen ayrılmış olsalar bile, parçalardan birisindeki değişiklik, ötekini de etkilemeyi gerektiren sempatik bir bağlantı içindedir. Parça bütüne aittir ilkesi, parçaya sahip olanın, bütüne sahip olacağı düşüncesini doğurur. Buna göre, birinin saçına sahip olan ya da tırnak, kirpik, elbise parçası, diş vb. gibi şeyleri elde eden kimse, söz konusu olanın üzerinde olumlu ya da olumsuz majik bir etki yapma gücüne sahiptir demektir (Örnek, 1981: 37).

2.10. Bitkisel Ürünlerin Kullanımı

Folklorun önemli bir yönünü kapsayan halk hekimliği uygulamalarında kullanılan bitkiler ocaklarda da yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Ocaklılar, kendilerinden önce bu işi yapan kişilerden öğrendikleri hastalık sağaltma yöntemlerini kendilerine gelen hastalar için uygulamaktadırlar. Bu uygulamalar sadece ilaç olarak kullanılmayıp bazen yara üzerine sürülen krem bazen iç hastalıkları için içilen bir çay bazen de yemeleri için hazırlanan birtakım emlerdir. Bu emler halk hekimliğinde çok yaygın bir şekilde ocaklı kişilerin bilgi ve tecrübeleri ile nesilden nesile, ocaktan ocağa aktarılmıştır.

2.10.1. Bitkisel Ürünlerin Kullanımına Örnekler

Adana'da rastladığımız en yaygın bitki kökenli em, zeytinyağı ve sarı kantaron otunun on gün güneşte bekletilmesi ile oluşan karışımdır. Bu em, yara, çizik, boğaz rahatsızlıkları, yilancık ocağı ve kırık-çıkığa kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Felç ocağı olan İbrahim Biliz isimli ocaklı da

felç hastalarına kantaron, kuru incir, kuru bamyaya, zeytinyağı, bal, limon, kuru nane, karabiberden oluşan karışımı hastanın felçli kısmına sürerek tedavi etmektedir (KK- 16).

Bitkisel ürünler yardımıyla tedavi uygulaması yapan bir başka ocak da egzama ocağıdır. Bu ocakta egzama tedavisi için oluşturulan 100 gr. nohut unu, 1 deste yarpuz bitkisi, 25 mililitre katran karışımından oluşan macun hap şekline geldikten sonra hasta tarafından içilirse şifa elde edilmektedir.

2.11. Hayvansal Ürünlerin Kullanımı

Ocaklıların tedavide kullandıkları emler arasında sayısı çok olmamakla birlikte çeşitli hayvanlardan elde edilen ilaçlar da yer almaktadır. Ocaklılar, bu hayvansal emler yardımıyla hasta kişilere şifa olmaya çalışmaktadırlar.

2.11.1. Hayvansal Ürünlerin Kullanımına Örnekler

Adana'da halk hekimliğinde kullanıldığını tespit ettiğimiz hayvansal ürünler şunlardır: Kırık-çıkıkta yumurta akı, doku zedelenmesine bağlı arı mumu, kısırlıkta kuyruk yağı (KK- 1, KK- 6, KK- 7, KK- 19). İnsanlar hayvansal ürünlerle kendilerini tedavi ettiği gibi mallarını, evlerini korumak için birtakım pratikler oluşturmuşlardır. Bu pratikler korkulan ya da gücü ön planda olan bir hayvanın bir unsuru eve, bahçeye asılarak sempatik büyüünün bir alt dalı olan temas büyüünde geçen parça bütün ilişkisi ile korunmaya çalışılmıştır. Adana'da ev ve bahçelerin girişinde ya da kapı üstlerinde görülen hayvan boynuzu ya da kafatası bu konuyla bağlantılıdır.

2.12. Madensel Ürünlerin Kullanımı ve Örnekler

Maden kökenli emler diğer uygulamalara nazaran daha az bir alanda uygulanmaktadır. Adana'da tespit ettiğimiz madensel kökenli emler şu şekildedir: Nazar için yapılan kurşun dökme esnasında kurşun madenin eritilerek suya dökülmesi, dalak kesme ocağında üç adet kaya tuzunun ezilmesi, yılancık ocağında demir kökenli bir unsurun (makas, bıçak) tedavi esnasında kullanılması, sarılık ocağında jiletin kullanılması, nazar ocaklarında cıva ve şapın nazarlık olarak hastalara tavsiye edilmektedir (KK- 10).

Sonuç

Erken dönem Türk inanç sisteminde yer bulan birçok inanç ve pratiğin aradan asırlar süren zaman geçmesine rağmen Adana ilimizde devam ettirildiği görülmektedir. Bu pratiklerin bazıları aynen devam ederken bir kısmı da İslamiyet etkisi ile kısmi değişikliklere uğramıştır. Bazı uygulamaların mantıki alt yapısı unutulmuş olsa da şekli uygulaması yöre halkı tarafından hâlâ devam ettirilmektedir. Bu çalışma Anadolu'nun

bir ili baz alınarak erken dönem Türk inanç sistemini belirleme ve araştırmalara katkı sağlama amacı ile yapılmaya çalışılmıştır. Yörede halk hekimliğine bağlı ocaklarda tedavi yöntemleri ve bu tedavilerde kullanılan malzemeler bu çalışmada aktarılmıştır. Bahsi geçen bu ocaklar hâlâ sağaltma işlemini devam ettirmektedir.

Ocaklı dediğimiz kişiler bir takım dinî- sihrî pratiklerle hem insanları hem de insanların sahip olduğu hayvan ve eşyaları hastalık ve kötülüklerden korumaktadırlar. Bu tedavi bitkisel emler, hayvansal emler, madensel emler, gibi birçok doğal yöntemle desteklenmektedir. Yapılan bu çalışma neticesinde anlaşılmaktadır ki işlerliğini devam ettiren bu yapı daha uzun yıllar devam edecektir.

Adana ve çevresinde tespit edilen sağaltma ocaklarının önemli özelliklerinden biri el verme merasimidir. Bu merasim bize şaman ya da kam olabilmek için belli bir kamın neslinden gelme şartını hatırlatmaktadır. Bu yapının babadan oğula ya da anneden kızına şeklinde devam etmesi şamanlığın kalıtsal aktarımından başka bir şey değildir.

Araştırma alanında ocaklılar tedavi esnasında çeşitli malzemeleri kullanmaktadırlar. Bunlar arasında ateş, kül, su, demir, taş, tuz, toprak, kemik, bez, bitkisel ürünler, hayvansal ürünler ve madensel ürünler sayılabilir.

Türk toplumunda alternatif tıp olarak son dönemde daha da gelişen bu yapı belirli bir eğitim gerekmeksizin hızla nesilden nesle aktarılmaktadır. Elde edilen bilgiler ışığında İslamiyet öncesi Türk inançları yöre insanı tarafından korunarak günümüze kadar getirilmiştir. Elbette ki bütün uygulama ve pratikler aslî şekillerini tamamen koruyamamıştır. Ancak halk bazı uygulamaların sebebini açıklayamasa da bu uygulamalar şekli olarak muhafaza edilerek günümüze kadar gelmiştir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- ACIPAYAMLI, Orhan (1962). "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX (1-2), s. 1-35.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1963). "Türkiye Halk Hekimliğinde Dalak Kesme ve Etnolojik İzahı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 1, s. 37-58.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1968). "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVI (1-2), s. 1-9.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1989). "Türkiye Folklorunda Halk hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi". *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ARTUN, Erman - KOZ, Sabri (2000). *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne, Adana: Köprübaşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ARTUN, Erman (2008). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık

- ATEŞ, Fatma (2015). "Adana Halk Hekimliği Uygulamalarında Demir". *Journal of Turkish Studies*, 10 (Volume 10 Issue 12), s. 69-84
- BAYSAN, Münire (2014). "Kütahya ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Yapılan Tedaviler". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya Özel Sayısı, s. 77-83.
- BEYDİLİ, Celal (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev.: Eren Ercan), Ankara: Yurt Yayınları.
- DARKOT, Besim (1988). *İslam Ansiklopedisi*. (Adana Maddesi, c. 1). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- DUVARCI, Ayşe (1990). "Halk Hekimliğinde Ocaklar". *Millî Folklor*, S. 7, s. 34-38
- ERSOY, Ruhi (2007). "Kadın Kamlar'dan Göçerevli Türkmenler'de 'Ebelik' Kurumu'na Dönüşüm". *Türk Bilgi: Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 13, s. 60-71.
- İNAN, Abdülkadir (2006). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KALAFAT, Yaşar (2005). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- KOÇ, Adem (2016). "Şifa Ocaklarında Kozmogoninin Kültürel Sürekliliği", *Millî Folklor*, S. 109, s. 173-186.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004). *Edebiyat Araştırmaları 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUMARTAŞLIOĞLU, Satı (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ÖGEL, Bahaeddin (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) II..Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖRNEK, S. Veyis (1981). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- POTAPOV, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi*. (Çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- SANTUR, Alparslan (2017). "Yozgat'ta Sağlık/Hastalıkla İlgili Bazı Geleneksel Uygulamalar, Değerlendirmeler ve Deyişler". *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu (05-07 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı*, III. Cilt, s. 236-246.
- TANYU, Hikmet (1968). *Türklerde Taş İle İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- TANYU, Hikmet (1982). "Fatma Anamız ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma". *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt IV, Ankara.
- ÜÇER, Müjgan (1976). "Anadolu Folklorunda Fadime Ana". *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, 1975, Ankara
- ÜÇER, Müjgan (1981). "Anadolu Folklorunda Fadime Ana I". *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, 1981/1, Haziran.

Sözlü Kaynaklar

	<i>Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı</i>	<i>Yaşı</i>	<i>Eğitim Durumu</i>	<i>Tespit Edildiği Yer</i>
1.	Ahmet Ekiz	84	Okuma Yazma Yok	Pozantı/Adana
2.	Arife Işık	72	Okuma Yazma Yok	İmamoğlu/ Adana
3.	Ayşe Çağlardere	57	Okuma Yazma Yok	Adana
4.	Cennet Tuturga	58	Okuma Yazma Yok	Pozantı/Adana
5.	Davut Avcı	58	İlkokul Mezunu	Yüreğir/Adana
6.	Duran Ölmez	58	Lise Mezunu	Sarıçam/ Adana
7.	Duran Akça	75	Okuma Yazma Yok	Sarıçam /Adana
8.	Dursun Okşar	85	Okuma Yazma Yok	İmamoğlu/ Adana
9.	Emine Serbes	47	İlkokul Mezunu	Yüreğir/Adana
10.	Emine Yücel	62	Okuma Yazma Yok	Adana
11.	Fadime Açık	60	Gece Okulu	İmamoğlu/Adana
12.	Fadime Akça	75	Okuma Yazma Yok	Sarıçam/Adana
13.	Fatma Güleç	64	Okuma Yazma Yok	İmamoğlu/Adana
14.	Hanife Gökcalp	61	Okuma Yazma Yok	Seyhan/Adana
15.	Havva Korucu	68	Okuma Yazma Yok	Ceyhan/Adana
16.	İbrahim Biliz	54	İlkokul Mezunu	Yüreğir/Adana
17.	Kerime Cengiz	65	Okuma Yazma Yok	İmamoğlu/Adana
18.	Kezban Cerit	49	İlkokul Mezunu	Yüreğir/Adana
19.	Mehmet Kulaklıoğlu	72	Okuma Yazma Yok	Yüreğir/Adana
20.	Rahime Dalkılıç	39	İlkokul Mezunu	Yüreğir/Adana
21.	Senem Pehlivan	60	Okuma Yazma Yok	Adana
22.	Ülkü Yılmaz	72	Okuma Yazma Yok	Karaisalı/Adana
23.	Zümrüt Biçer	62	Okuma Yazma Yok	Feke/Adana

EKLER

Yılcık Ocağında gelen hastanın üzerine seccadesini yayan ocaklı diğer ocaklılardan farklı olarak parpılama işlemini bıçakla yapıyor.

Yılcık ocağı olan kişinin elinden çıkan ve ameliyatla alınan kemik.

Kişinin vücudunun herhangi bir yerinden çıkan aykırı bir kemiğin ameliyatla alınması neticesinde kişi Yılcık Ocağı olmaktadır.

Gelen hastalara verilen ocak külü

Ocaklı, yazması ile parpılama işlemi yaparken

Tuzlar ezildikten sonra hastayı korkutmak için ocaklı baltayı hastanın yüzüne doğru üç kez indirir ve hastayı korkutur.